

leerlingen in korte tijd geschakeld worden naar de reguliere klassen van de school en uiteindelijk met minimale vertraging een normaal eindexamen behalen.

Literatuur

Hendriks-Over, M. & R. Rademaker-van der Helm, i.s.m. A. Tordoir, *Vak voor vak naar de eigen klas. Het onderwijs aan nieuwkomers op het Vellesan College*. Utrecht, APS, 1994.

Mirjam Wallien:

Taalbeleid in beweging *Het ontwikkelen van een taalbeleid voor Asielzoekers- centrum Dronten*

Nadat asielzoekers zich in Nederland hebben aangemeld, vindt hun opvang achtereenvolgens plaats in opvang- en onderzoekscentra (OC's) en asielzoekerscentra (AZC's). Tot enkele jaren geleden waren de activiteiten in een OC niet gericht op inburgering en werd niet voorzien in onderwijs voor volwassenen. Pas bij de verhuizing naar een AZC kregen volwassenen de mogelijkheid om lessen Nederlands en maatschappij-oriëntatie te volgen. In beide opvangvormen volgen leerplichtige kinderen onderwijs.

De overgang van OC's naar AZC in 1997, was voor AZC Dronten aanleiding om beleid te laten ontwikkelen ten aanzien van het NT2-onderwijs, gericht op alle bewoners van het centrum. Marinka Birkhoff en Mirjam Wallien van de Universiteit van Amsterdam hebben onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor een integraal taalbeleid. Hun doctoraalscriptie *Taalbeleid in beweging* beschrijft de onderwijssituatie in het centrum en bevat richtlijnen om het onderwijs Nederlands als tweede taal te verbeteren en meer te integreren in het bestaande beleid. In dit artikel licht Mirjam Wallien er een aantal punten uit.

In het reguliere onderwijs is men inmiddels overtuigd van het belang van het ontwikkelen en het voeren van beleid ten aanzien van het onderwijs Nederlands. Dit heeft geleid tot het verschijnen van diverse instrumenten voor het ontwikkelen van taalbeleid, zoals het *Meta-instrument* en het *Instrument taalbeleid voortgezet onderwijs*. Verder zijn er allerlei projecten op het gebied van taalbeleid, zoals het project *Meertaligheid en Taalbeleid* van het SLO en de projecten *Deltaplan Taalbeleid*

De belangrijkste knelpunten in het onderwijs aan asielzoekers

Meer dan in het reguliere onderwijs hebben scholen die eerste opvangonderwijs aan asielzoekersleerlingen verzorgen, te maken met een frequente in- en uitstroom van leerlingen. Hierdoor wisselt het aantal leerlingen en dus ook de groepsgrootte en -samenstelling vaak. Een belangrijk knelpunt vormen de zeer heterogene lesgroepen: er zijn grote verschillen tussen leerlingen wat betreft leeftijd, Nederlandse taalvaardigheid en scholingsachtergrond. Bovendien moeten scholen door de veelal lange verblijfsduur van de leerlingen (soms oplopend tot enkele jaren) het onderwijsprogramma uitbreiden. Dit vormt een zware belasting voor de leerkrachten, die in het algemeen weinig ervaring hebben met NT2-onderwijs in de eerste opvang. Ook de begeleiding van leerlingen met gedragsproblemen en concentratieproblemen vraagt veel aandacht.

De meeste scholen voor asielzoekersleerlingen hebben als doel de leerlingen zo snel mogelijk te laten doorstromen naar het reguliere onderwijs. Zowel in het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs gebeurt dit echter op zeer beperkte schaal. Het blijkt moeilijk om het goede moment van doorverwijzing naar het reguliere onderwijs of hogere niveau groepen te bepalen, door het gebrek aan duidelijke tussendoelen en eindtermen voor de eerste opvang. Veel scholen hebben behoefte aan een leerplan voor de eerste opvang. Ze maken echter weinig gebruik van de bestaande leerplannen *Prisma*, *Taalplan Kleuters* of *Een leerplan Nederlands als tweede taal voor de eerste opvang voortgezet onderwijs*¹.

De geïsoleerde ligging van veel centra leidt in het basisonderwijs vaak tot een dependanceconstructie, waarbij op het terrein van het centrum een aparte afdeling van een zogenaamde 'moederschool' wordt geplaatst. Het voortgezet onderwijs aan asielzoekersleerlingen vindt meestal plaats in internationale schakelklassen (ISK's), als onderdeel van een brede scholengemeenschap. De dependance-constructie vereist veel overleg met de moederschool. In de praktijk blijkt er echter weinig overleg plaats te vinden tussen leerkrachten en de moederschool en ook het overleg in het voortgezet onderwijs levert nog wel eens problemen op, met name waar het de afstemming tussen het schoolbeleid en de ISK-afdeling betreft.

In de meeste centra kunnen de volwassen bewoners lessen Nederlands en/of maatschappijoriëntatie volgen. Zij zijn niet verplicht om hieraan deel te nemen. Hoewel het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) landelijke richtlijnen heeft opgesteld voor de invulling van het onderwijs, kennen de centra grote verschillen wat betreft het aantal lessen, de gebruikte methoden en het aantal lesuren per week. Uitzonderingen daargelaten, is er weinig contact tussen centra onderling over de organisatie van het onderwijs.

Veel cursisten haken voortijdig af, meestal vanwege een gebrek aan motivatie. Een van de oorzaken hiervoor is de lange verblijfsduur in het AZC en de daarmee samenhangende onzekerheid over de toekomst. Verder worden de taallessen in veel centra gegeven door vrijwilligers, meestal zonder docerervaring. Met name hoger opgeleide asielzoekers beschouwen hen als niet-professioneel. Ten slotte krijgen de bewoners in veel gevallen onvoldoende informatie over de opzet en de inhoud van het onderwijs.

primair onderwijs en -voortgezet onderwijs en Werken aan taalbeleid in de BVE van Het Projectbureau. In de literatuur over NT2 wordt echter weinig tot geen aandacht besteed aan het onderwijs aan asielzoekers.

De opzet van het taalbeleidsplan

Het onderwijs in AZC Dronten is grotendeels vergelijkbaar met de landelijke situatie.

Veel van de in het kader beschreven knelpunten (zie hierboven) gelden ook voor het onderwijs in het centrum. Een belangrijk verschil is dat AZC Dronten een van de weinige centra is, die naast een kinderopvang, basisonderwijs en volwassenenonderwijs, een afdeling voor voortgezet onderwijs binnenshuis heeft.

Bij de opzet van het taalbeleidsplan hebben we ervoor gekozen zoveel mogelijk uit te

Afbeelding 1: Een veilig klimaat.

gaan van de knelpunten en behoeften die zijn aangegeven door de leidster van de peuterspeelzaal, de leerkrachten in het basis- en voortgezet onderwijs en de medewerkers van de volwasseneneducatie. Verder zijn onderdelen in het plan opgenomen die wij op grond van de literatuur over meertaligheid en taalbeleid van belang achtten. Bij de opzet voor het volwassenenonderwijs hebben we daarnaast ook rekening gehouden met de richtlijnen van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA).

Dit heeft geleid tot de volgende onderdelen in het taalbeleidsplan:

- Algemene doelstelling;
- Onderwijsinhoud (onderwijsprogramma, leerdoelen, programma's en leermiddelen);
- Pedagogisch-didactisch beleid (algemene didactiek, taalaanbod en interactie, woordenschatdidactiek, sociaal-emotionele ontwikkeling, betrokkenheid van de ouders);
- Leerlingvolgstelsel (intake, toetsing);
- Organisatie op school- en groepsniveau;
- Nascholing en begeleiding;
- Aanbevolen literatuur.

Voor al deze onderdelen zijn op alle vier de 'onderwijsniveaus' in AZC Dronten (kinderopvang, basisonderwijs, voortgezet onderwijs

en volwassenenonderwijs) zo concreet mogelijke richtlijnen geformuleerd.

De gegevens uit ons taalbeleidsplan zijn te uitgebreid om kort samen te vatten. Ik beperk me hier tot de uitwerking van het onderdeel 'Pedagogisch-didactisch beleid', omdat dit onderdeel een goede indruk geeft van de brede opzet van ons onderzoek. Om daarbij opsommingen te vermijden, is soms de term 'leerling' gebruikt wanneer de gehele doelgroep bedoeld wordt.

Algemene didactiek

De volgende vragen komen in dit onderdeel van het taalbeleidsplan aan bod: Van welke didactische concepten wordt uitgegaan in de literatuur over de eerste opvang? Moet er gekozen worden voor één didactische aanpak of is een combinatie van verschillende aanpakken te prefereren? Voor welke groeplingsvorm kiest de leerkracht: individueel of klassikaal? En hoe kan een leerkracht de heterogeniteit van de groep benutten?

KINDEROPVANG Hoofdkenmerk van het pedagogisch beleid in de *kinderopvang* zou het bieden van veiligheid moeten zijn. Een

veilig klimaat geeft kinderen de ruimte om zich te ontwikkelen, de wereld om hen heen te verkennen en contact met anderen te leggen. Wanneer een kind zich om welke reden dan ook niet veilig voelt, loopt het een grote kans achter te blijven in ontwikkeling. Dit geldt voor de ontwikkeling in algemene zin, maar zeker ook voor de taalontwikkeling.

Het is moeilijk om alle kinderen precies die aandacht te geven die ze nodig hebben. Juist mondige kinderen krijgen in het algemeen meer individuele aandacht dan stille kinderen. Oftewel, de kinderen die (taal)stimulering het meest nodig hebben, krijgen deze vaak het minst. Om ook deze kinderen 'bij de les' te houden, is een programmagerichte benadering waarschijnlijk het meest geschikt. Deze gaat uit van een programma met vooraf vastgestelde leerdoelen en resultaten, en de volgorde van aanbieden staat vast. Een tweede reden om een programma of methode te gebruiken, is dat de leidster in AZC Dronten weinig kennis heeft van tweede-taalvererving en de omgang met anderstalige peuters. Programma's als *Piramide* of *Kaleidoscoop*² bieden veel concrete aanknopingspunten en activiteiten om de (taal)ontwikkeling te stimuleren.

De meeste programma's en methoden houden een beginleeftijd van tweeënhalf of drie jaar aan. In ieder geval moet je voor ogen houden dat deelname aan stimuleringsactiviteiten of werken met een methode pas zin heeft, als een kind zich op zijn gemak voelt in de groep. Hierbij is een aantal zaken van belang:

- Er moet sprake zijn van persoonlijk contact tussen leidsters en kinderen en veel individuele aandacht en respect voor de eigen taal en cultuur van de kinderen.
- Een duidelijke dagindeling en het consequent toepassen van heldere, zinvolle regels geeft de kinderen de nodige structuur en zekerheid.

BASISSCHOOL De basisschool in AZC Dronten werkt met *Taalplan Kleuters* en het *Prisma Project*³, leerplannen met een planmatige en systematische inzet van methoden om taalontwikkeling te stimuleren. De didactische aanpak in het basisonderwijs aan neveninstromers (allochtone leerlingen die niet hun gehele

schooltijd in het Nederlandse onderwijs hebben doorgebracht) is bij voorkeur thematisch met een duidelijke opbouw. Er moet veel aandacht zijn voor taalfuncties (het doel dat iemand met zijn taalgebruik wil bereiken, zoals groeten, verzoeken, informeren etcetera), voor de opbouw van de woordenschat en, in mindere mate, voor grammatica en spelling. Het NT2-onderwijs zou verder zo communicatief mogelijk moeten zijn. Het is belangrijk dat de ontwikkeling van receptieve taalvaardigheden (luisteren en lezen) voorafgaat aan de productieve taalvaardigheden (spreken en schrijven). De mondelinge vaardigheden komen daarbij voor de schriftelijke vaardigheden.

Het onderwijs aan beginnende NT2-verwerwers kenmerkt zich dan ook met name door aandacht voor mondelinge taalvaardigheid in dagelijkse situaties. Bij halfgevoerde NT2-verwerwers ligt de nadruk op luister- en spreekvaardigheid in dagelijkse en schoolse situaties. Het onderwijs aan gevorderde NT2-verwerwers ten slotte, besteedt aandacht aan mondelinge en schriftelijke vaardigheden en aan de omslag van alledaagse naar schoolse taalvaardigheden. Dit zijn het (meer abstracte) taalgebruik en de vaardigheden, die nodig zijn om het onderwijs in verschillende schoolvakken in het Nederlands te kunnen volgen. Het niveau is afhankelijk van de leerling en van de reguliere groep waarin de leerling geplaatst zal worden.

Welke groeperingsvorm de leerkracht gebruikt, is afhankelijk van de samenstelling van de lesgroep en van het lesonderdeel en de doelstellingen die aan de orde zijn. Het motto bij differentiëren is 'werk samen als het kan en apart als het moet'. Bij de ontwikkeling van mondelinge vaardigheden is het zinvol om de verschillen tussen leerlingen te benutten. Verschil in niveau van taalvaardigheden binnen één groep is vaak reden om leerlingen individueel te laten werken, maar het kan juist een argument zijn om kinderen samen te laten werken, zodat ze van elkaar kunnen leren. Zelfstandig werken is met name zinvol als het kind weet waarom het iets doet. Het kind pakt een probleem op een bepaalde manier aan en reflecteert daarbij op het eigen handelen. Bij interactief onderwijs staat de dialoog tussen leerkracht en leerling en tussen leerlin-

Afbeelding 2: Samenwerken in het basisonderwijs.

gen onderling centraal. Met deze ervaringen leert de leerling zelfstandig denken.

De verschillende NT2-beginniveaus en instroommomenten leiden in de praktijk van het onderwijs aan neveninstromers vaak tot individualisering van het onderwijs. Het gevaar van sterk individueel onderwijs is echter dat leerlingen verkeerde luister-, lees- en woordraadstrategieën op dezelfde manier blijven toepassen, omdat ze geen andere (betere) voorbeelden krijgen.

VOORTGEZET ONDERWIJS Het *voortgezet onderwijs* moet zich bij voorkeur richten op functionele taalvaardigheid: het gebruik van de Nederlandse taal in de praktijk. Daarbij kun je heel goed aansluiten bij de omstandigheden waarin leerlingen leven. Voorbeelden hiervan zijn groeten, zich voorstellen, informatie over treintijden opvragen, een formulier invullen. Zo leren de leerlingen constructies die ze kunnen gebruiken in het dagelijkse leven. Functioneel onderwijs is niet alleen gericht op kennisvergaring, maar ook op de toepassing van kennis. Daarnaast wordt de leerling verantwoordelijker voor zijn eigen leerproces. Dit sluit aan bij de vernieuwingen in het reguliere onderwijs: de basisvorming in de onderbouw

en de Tweede Fase in de bovenbouw. Didactisch gezien moeten docenten aandacht besteden aan 'leren leren'. De leerlingen krijgen strategieën aangeboden waarmee ze gemakkelijker en sneller opdrachten kunnen leren en maken. Het voordeel van functioneel onderwijs voor anderstalige leerlingen is dat zij zo meer gelegenheid krijgen om het Nederlands in reële situaties te oefenen.

De school is bij uitstek de plek waar leerlingen hun taalvaardigheid Nederlands verder kunnen ontwikkelen en het formele, abstracte en schriftelijke Nederlands leren. Bij de zaakvakken gaat de kennisverwerving hand in hand met de taalverwerving. Docenten zouden extra aandacht moeten besteden aan de taal die de leerlingen nodig hebben om deze vakken te kunnen begrijpen. Taal is immers het middel waarmee de inhoud wordt overgedragen.

Het is belangrijk dat leerlingen die over onvoldoende schoolse vaardigheden beschikken, gericht strategieën aanleren en ermee oefenen. Voorbeelden hiervan zijn het aanleren van leesstrategieën, strategieën om de betekenis van een woord te achterhalen en het maken van een samenvatting. Verder is er een aantal criteria waaraan idealiter de opbouw

- van de zaakvaklessen moet voldoen, zoals:
- een heldere lesstructuur;
- activering van voorkennis;
- aandacht voor tekstbegrip;
- aandacht voor de woordenschat.

VOLWASSENENONDERWIJS: Het didactisch concept in het reguliere *volwassenenonderwijs* kan samengevat worden in drie termen: flexibilisering, individualisering en zelfstandig leren.

Flexibel onderwijs kenmerkt zich onder meer door overzichtelijke lesonderdelen, eindtermen en toetsmomenten. Individualisering betekent dat het onderwijs beter wordt afgestemd op individuele doelen en behoeften van de cursist. Dat betekent bijvoorbeeld inspelen op uiteenlopende leerwensen en meer mogelijkheden bieden voor zelfstudie. Zelfstandig leren houdt in dat de cursist zelf verantwoordelijk is voor het leerproces. De docenten begeleiden het taalleerproces.

Dit didactische concept sluit aan bij de visie op onderwijs van het COA waarin asielzoekers beschouwd worden als zelfstandige individuen met een eigen verantwoordelijkheid.

Een aantal didactische uitgangspunten kan de motivatie van de cursisten positief beïnvloeden. Hiertoe moet een docent structuur aanbrengen in de lessen, de eigen verantwoordelijkheid van de cursist voor het taalleeren respecteren en stimuleren, activerende werkvormen gebruiken, aansluiten bij de wensen en mogelijkheden van de cursist en ervoor zorgen dat de cursist ervaart dat zijn taalvaardigheid vooruitgaat. Om de leertijd van de cursist zo optimaal mogelijk te benutten, is het zinvol om naast klassikaal onderwijs ook gebruik te maken van docent-onafhankelijk leren. Onderdelen als het leren van woorden en grammatica zou de cursist zelfstandig kunnen doen. Door de inzet van computers kunnen cursisten in hun eigen tempo werken en ook buiten de les actief met taalverwerving bezig zijn.

Taalaanbod en interactie

Anderstaligen die veel Nederlands horen en veel aan gesprekken deelnemen, kunnen op die manier veel van de taal opsteken. Een belangrijke voorwaarde voor taalverwerving

is dat het taalaanbod voldoende is en kwalitatief hoogstaand. De bewoners van AZC Dron-ten zijn voor mondeling Nederlands taalaanbod vooral afhankelijk van de leerkrachten van de school en medewerkers van het AZC. Deze laatste kunnen door middel van aangepast taalaanbod en adequate interactie bijdragen aan de verwerving van het Nederlands.

Taalaanbod, taalproductie en feedback vormen de pijlers van interactie. Deze drie onderdelen hangen nauw met elkaar samen. Goed taalaanbod vindt plaats in een veilige en stimulerende omgeving en voldoet aan een aantal kenmerken. Belangrijk daarbij zijn een duidelijke articulatie, het gebruik van eenvoudige en correcte zinnen, veel herhalingen en omschrijvingen. Daarbij is mondelinge taal beter te begrijpen als het gaat om concrete situaties in de directe omgeving en als het ondersteund wordt door gebaren, handelingen en voorwerpen. Natuurlijk hangt het van de taalvaardigheid van de leerlingen af in hoeverre de leidsters of leerkrachten hun taalgebruik moeten aanpassen. Ook taalkundige aspecten spelen een rol: variatie in de situaties waarin de leerlingen Nederlands moeten gebruiken draagt bij aan het zo breed mogelijk verwerven van taal. Verder is het belangrijk dat leerlingen voldoende gelegenheid krijgen om te oefenen met taal. Dit kan door in te gaan op onderwerpen die de leerling aandraagt en door het stellen van vragen. Een leerling moet echter niet tot praten worden gedwongen. Vooral jonge kinderen en leerlingen die stil en minder taalvaardig zijn, hebben extra tijd en aandacht nodig om te gaan praten.

Een ander aspect van interactie is het geven van feedback: reageren op de uitingen van leerlingen. Het voornaamste doel van feedback is het opbouwen van een zinvolle communicatie. Het herhalen, goedkeuren of impliciet verbeteren van uitingen, geeft de leerling zowel informatie over de vorm van taal als een gevoel van waardering. Hierbij moet de nadruk allereerst liggen op wat er gezegd wordt en niet op de vorm.

Ook de rol van de moedertaal en de voertaal in het centrum zijn belangrijke aandachtspunten. Omdat de peuters buiten de kinderopvang weinig Nederlands taalaanbod krij-

Afbeelding 3: Zelfverantwoordelijkheid in het volwassenenonderwijs.

gen, raden wij aan om in de kinderopvang zo veel mogelijk Nederlands te spreken. Een uitzondering kan worden gemaakt voor heel jonge kinderen of voor kinderen die nog moeten wennen aan de peuterspeelzaal. Voor hen is het makkelijker als er in het begin een ouder of vrijwilliger met dezelfde moedertaal aanwezig is om de kinderen vertrouwd te maken met de opvang en om de belangrijkste regels duidelijk te maken. Ook op school kunnen ouders of vrijwilligers hiervoor worden ingeschakeld. Het mag voor zich spreken dat er zo veel mogelijk waardering en respect moet zijn voor de moedertaal van de leerlingen.

Nederlandstalige opvang en Nederlandstalig onderwijs brengen met zich mee dat het belang van de moedertaal voor de opvoeding moet worden benadrukt. Het is niet raadzaam om ouders te adviseren thuis alleen Nederlands met hun kinderen te praten. Zij moeten juist worden gestimuleerd om in hun eigen taal met het kind te communiceren, zeker als zij het Nederlands nog onvoldoende beheersen. Beheersing van de moedertaal is essentieel voor communicatie met mensen uit de

eigen taal en cultuur en voor de emotionele band met familie en het land van herkomst. Wanneer kinderen hun moedertaal onvoldoende leren beheersen, bestaat de kans dat ze niet meer met hun ouders kunnen praten over alledaagse dingen en emoties. Bovendien draagt een goede beheersing van de moedertaal bij aan de verwerving van het Nederlands.

De overgang van OC naar AZC leidde bij de coördinator van het volwassenenonderwijs niet alleen tot de vraag om beleid ten aanzien van het taalonderwijs, maar ook om adviezen wat betreft de voertaal in het centrum. Naar zijn idee zouden alle bewoners in elke situatie Nederlands moeten spreken: thuis, op school en in het contact met medewerkers. Het is naar onze mening echter niet reëel en niet gepast om van bewoners te verwachten dat zij thuis of onderling Nederlands spreken. In openbare situaties is het wellicht mogelijk om afspraken te maken over het gebruik van Nederlands. Er zijn bewoners die geen Nederlands spreken en ook geen taallessen volgen. De medewerkers van het centrum spreken meestal Engels met deze bewoners. Bewoners die aangeven dat ze Nederlands willen spre-

ken, moeten hiervoor de gelegenheid krijgen, wat betekent dat niet direct op het Engels wordt overgeschakeld als communicatie enigszins moeizaam verloopt. Hetzelfde geldt voor de interactie in het volwassenonderwijs.

Woordenschatdidactiek

Slechte leerprestaties zijn vaak terug te voeren op een achterstand in woordkennis. De woordenschat is het taalonderdeel waarop anders-talige leerlingen de grootste achterstand vertonen. Het onderwijs moet daarom veel en systematisch aandacht besteden aan de vergroting van de woordenschat en het is voor leerkrachten van belang om op de hoogte te zijn van de woordenschatdidactiek.

De peuterspeelzaal kan een belangrijke rol spelen bij het uitbreiden van de woordenschat van de kinderen. Bij de selectie van aan te bieden woorden moet met een aantal zaken rekening worden gehouden. Het is raadzaam om woorden te kiezen die iets met elkaar te maken hebben. Dit maakt het onthouden van de woorden gemakkelijker. Ook is het van belang dat er 'inhoudswoorden' worden aangeboden: zelfstandig naamwoorden, bijvoorbeeld naamwoorden en werkwoorden. Deze inhoudswoorden moeten aansluiten bij de belevingswereld van het kind en te maken hebben met het 'hier en nu', liefst ondersteund door concrete hulpmiddelen. Ten slotte is het belangrijk om de woorden in zinnen aan te bieden⁴.

Een systematische aanpak van de woordenschat is van belang, onder meer om te voorkomen dat leerkrachten te veel leestijd besteden aan allerlei relatief onbelangrijke woorden. Het aanleren van woorden gebeurt idealiter in vier fasen:

- voorbereiden (leerlingen betrekken bij het onderwerp en hun voorkennis activeren);
- semantiseren (het uitleggen en toelichten van de betekenis van woorden);
- consolideren (actief inoefenen van de woorden);
- controleren (nagaan of de leerlingen de aangeboden woorden en de betekenis hebben verworven).

Deze didactische aanpak geldt in principe

voor alle leerlingen. Bruikbare achtergrondliteratuur bij de vormgeving van het woordenschatonderwijs is *Woorden leren, woorden onderwijzen*. Hierin worden de principes van de woordenschatopbouw behandeld en didactische aanwijzingen gegeven.

Neveninstromers moeten in het eerste opvangjaar minstens tweeduizend nieuwe woorden leren. Dat betekent vijftig nieuwe woorden per week. De woorden en de leerdoelen moeten zo efficiënt mogelijk gekozen worden. Er zijn drie selectiecriteria: frequentie, spreiding en nut. Bij het vaststellen van de leerdoelen staan de volgende vragen centraal: welke betekenisaspecten van het woord moeten de leerlingen leren, en moeten de leerlingen weten wat een woord betekent of moeten ze het correct kunnen gebruiken?

In veel gevallen hebben de auteurs van een methode de woorden al geselecteerd. Voor leerkrachten die zelf extra woorden willen selecteren, zijn diverse hulpmiddelen beschikbaar. Om te bepalen welke woorden geschikt zijn om aan te bieden, kunnen leerkrachten in het basisonderwijs gebruik maken van diverse woordenlijsten (Coenen & Vermeer 1988, Damhuis 1992, Kohnstamm 1981, Schrooten & Vermeer 1994). Voor het voortgezet onderwijs is de *Woordenlijst voor 12- tot 15-jarigen* beschikbaar. Een ander belangrijk hulpmiddel bij de uitbreiding van de woordenschat is het woordenboek, zoals bijvoorbeeld het *Basiswoordenboek Nederlands* (2044 frequente/nuttige woorden met voorbeeldzinnen), het *Leerwoordenboek voor buitenlanders* (1800 frequente/relevante woorden met voorbeeldzinnen) of het *Van Dale Basiswoordenboek van de Nederlandse Taal* (24000 woorden, deels met voorbeeldzinnen).

Bij het woordenschatonderwijs is van belang dat de leerkrachten bijhouden welke woorden ze behandeld hebben. Dit is nodig om de behandelde woorden te kunnen herhalen en nieuwe oefeningen met de 'oude' woorden te maken. Ook kunnen leerkrachten afspreken welke woorden er gedurende een bepaalde periode centraal staan, bijvoorbeeld met behulp van *Het Posterproject*⁵. Leerlingen kunnen ook een woordenschrift aanleggen, waarin de (voor hen) nieuwe woorden met betekenis

opgeschreven worden. Op deze manier kunnen ze de woorden herhalen, oefenen en terugzoeken.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Hoewel de link met taalonderwijs misschien niet direct voor de hand ligt, hebben we ervoor gekozen sociaal-emotionele ontwikkeling als een apart aandachtspunt op te nemen in ons taalbeleidsplan. We zijn van mening dat het NT2-onderwijs niet alleen gericht moet zijn op taalproblemen of op het bereiken van een bepaald niveau van taalvaardigheid, maar dat ook aan de eventuele sociaal-emotionele problemen van de bewoners aandacht moet worden besteed. Traumatische ervaringen, de woonsituatie in het centrum en onzekerheid over de toekomst kunnen een zware aanslag vormen op de emotionele weerstand van de bewoners. Het is belangrijk dat leidsters, leerkrachten en vrijwilligers hiervan op de hoogte zijn en eventuele problemen kunnen signaleren. Wat zijn de mogelijkheden om hier in het onderwijs mee om te gaan en welke ondersteuning kan de leerlingen worden geboden op dit gebied?

Veel (jonge) kinderen met emotionele of communicatieve stoornissen leggen nauwelijks contact, vertonen monotoon, zich herhalend spel –zonder veel fantasie of diepgang– en zijn overgevoelig voor wijzigingen in de vaste gang van zaken. De overgang naar een omgeving waar voornamelijk Nederlands gesproken wordt, is voor deze kinderen waarschijnlijk extra moeilijk. Deze kinderen vragen veel geduld, vertrouwen en inventiviteit van de leidster en leerkrachten. Een vaste groep en een vaste dagindeling is voor deze kinderen essentieel. Het is raadzaam om in overleg met de ouders deze kinderen zonodig door te sturen naar de professionele hulpverlening, bijvoorbeeld via het consultatiebureau of een huisarts.

De school speelt een belangrijke rol in het leven van asielzoekersleerlingen: hier krijgen ze de kans om de draad van het gewone leven weer op te pakken, krijgen ze nieuwe kansen en kunnen ze contact leggen met leeftijdsgenoten. Aan de sociaal-emotionele ontwikkeling kan aandacht worden besteed bij creatie-

ve vakken als muziek, expressie, spel en drama. De leerkrachten zouden een variatie aan werkvormen moeten gebruiken, zowel non-verbale als verbale werkvormen. Verder is het belangrijk om bij de sociaal-emotionele ontwikkeling klassikaal te werken. De vertrouwde, vaste groep is voor de leerlingen belangrijk om zich veilig te voelen. Bij het aanleren van Nederlands als tweede taal moet in een vroeg stadium aandacht worden besteed aan woorden die belangrijk zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Te denken valt aan basale begrippen op het gebied van gevoelens, wensen en opvattingen en het hanteren van conflictsituaties.

Het kan voor leerkrachten moeilijk zijn adequaat te reageren op aangrijpende verhalen van leerlingen of om te gaan met stille en eenzame leerlingen. Leerkrachten moeten in staat zijn probleemsignalen te herkennen, zodat zij doeltreffend kunnen reageren en weten wanneer ze gespecialiseerde hulp moeten inroepen. In programma's en leermiddelen komt de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen meestal niet specifiek aan de orde. Ter aanvulling kunnen de lessenseries *FC De Wereld* (basisonderwijs) of *De Vluchtelingenles* (voortgezet onderwijs) van Stichting Pharos⁶ worden gebruikt. Doel van deze lessen is de leerlingen te leren omgaan met doorgemaakte ervaringen en meer zelfvertrouwen te geven, om leerprestaties te bevorderen en ernstige psychische problemen te voorkomen. Leerkrachten kunnen ook deelnemen aan speciale cursussen van Pharos, waarin ze informatie krijgen over de invloed van vluchtervaringen en traumatische gebeurtenissen op vluchtelingen en hun omgeving, de problematiek van leerlingen leren herkennen en aanwijzingen krijgen over het voorkomen van psychosociale problemen. Ook tijdens de studiedagen van de Landelijke Onderwijswerkgroep Asielzoekerskinderen in Centra (LOWAC) wordt regelmatig aandacht besteed aan dit onderwerp.

Betrokkenheid van de ouders

Ouderparticipatie houdt in dat de ouders actief betrokken zijn bij het onderwijs van hun kind. Op deze manier kunnen ouders actief meewerken aan het welzijn van hun

Afbeelding 4: Klassikaal werken.

kind. Bovendien heeft de interesse van de ouders een positieve invloed op de schoolvorderingen van het kind. Hoe kunnen de ouders meer bij het onderwijs worden betrokken? Op welke manier kunnen de ouders bijdragen aan de taalverwerving van hun kinderen? Welke rol speelt het onderwijs in de voorlichting aan de ouders?

Ouders kunnen op verschillende manieren bij de kinderopvang en het basisonderwijs worden betrokken. Zij kunnen een aantal ochtenden of middagen meedraaien als vrijwilliger of aanwezig zijn tijdens de wenperiode van hun kind. De school kan de ouders betrekken bij onderwijsinhoudelijke zaken als leesgroepen en creatieve activiteiten. Daarnaast kunnen de ouders meehelpen bij buitenschoolse activiteiten als feesten, toneelvoorstellingen en uitstapjes. Ook op het gebied van taalontwikkeling hebben zij een rol. Wanneer een bepaald thema centraal staat, kan de ouders worden gevraagd hierover in hun eigen taal te praten met de kinderen of liedjes te zingen. Zij kunnen ook bijdragen aan de uitbreiding van de woordenschat, door nieuwe woorden ook thuis te oefenen. Voorwaarde is wel dat er goed over-

leg is over de manier waarop dit gebeurt. Het speelse en vrijwillige karakter van deze activiteiten moet voorop staan. Kinderopvang en school hebben verder een belangrijke rol in de voorlichting aan ouders over taalontwikkeling en meertalige opvoeding. Dit kan in de intake aan de orde komen, maar ook een folder in diverse talen of een bijeenkomst voor meerdere ouders komt hiervoor van pas.

Bij het contact met ouders moet een aantal dingen voor ogen worden gehouden. Vaak zijn de ouders nauwelijks bekend met het onderwijssysteem in Nederland. De meeste ouders beheersen de Nederlandse taal onvoldoende, waardoor zij geen zicht hebben op de feitelijke prestaties van hun kinderen. Bovendien zijn veel ouders gewend aan een cultuur waarin het thuismilieu en het onderwijs duidelijk gescheiden zijn. Informatieboekjes en -folders leiden niet altijd tot een optimaal contact tussen leerkrachten en ouders. Persoonlijk contact, bijvoorbeeld huisbezoeken of gesprekken met ouders, is vaak effectiever. Dit vraagt echter veel tijd en inzet van de leerkrachten. Bijeenkomsten met meerdere ouders kunnen daarom een oplossing zijn. Tijdens ouderbijeenkomsten kun-

nen de verwachtingen van zowel de school als de ouders naar voren worden gebracht. Er kan informatie worden gegeven over bijvoorbeeld leerplicht, het onderwijssysteem in Nederland en beroepskeuze. Ook kan de samenhang tussen de opvoeding en het leren op school aan de orde komen. Een handige informatiebrochure is *Naar school in Nederland*, die een totaaloverzicht van het onderwijs in Nederland bevat. De brochure is bedoeld voor niet-Nederlandse ouders met kinderen in de leerplichtige leeftijd, en bevat informatie over het basisonderwijs, speciaal onderwijs, volwasseneneducatie en studiefinanciering⁷.

Tot slot een opmerking uit een publicatie van de Projectgroep NT2. Teunissen (1997) constateert dat 'in de asielzoekerscentra een nieuw NT2-circuit is ontstaan met weinig contact met bestaande systemen van NT2-scholing en NT2-programma's. Terwijl in de eerste opvang van mediterrane migranten een uitgebreid scholingsaanbod beschikbaar is gekomen en NT2-methodes worden gebruikt die leerkrachten steun geven bij het lesgeven, zijn in de asielzoekerscentra leraren zonder enige vooropleiding aan de slag met lesmateriaal dat ze her en der verzameld hebben en dat vaak niet voldoet aan wezenlijke kenmerken van goed beginnersonderwijs.'

Al is de situatie in het onderwijs aan asielzoekers naar mijn mening lang niet meer zo negatief als Teunissen schetst, feit is wel dat er nog veel te verbeteren valt. Wij hopen hier met ons onderzoek een bijdrage aan te hebben geleverd.

Noten en literatuur

- 1 Zie voor een uitgebreide beschrijving van het onderwijs aan asielzoekersleerlingen: C. van de Guchte en K. van Helvert, *NT2-onderwijs aan asielzoekerskinderen: knelpunten en aanbevelingen*. Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg, 1998.
- 2 *Piramide* en *Kaleidoscoop* zijn beide totaalprogramma's voor de voor- en vroegschoolse educatie, uitgevoerd door respectievelijk het Cito en de Averoës Stichting.
- 3 *Taalplan Kleuters* is een programma voor woordenschatonderwijs in groep 1 en 2. Het

Prisma Project is een project voor de eerste opvang van nieuwkomers in het basisonderwijs van 6 tot en met 12 jaar. Beide zijn ontwikkeld door Het Projectbureau in Rotterdam, tel. 010: 407 15 99.

- 4 Voor meer didactische informatie over uitbreiding van de woordenschat van peuters: Kompier, R., *Drie maal woordwaarde. Een methodiek voor taalstimulering in kindercentra*. SWP, Utrecht, 1995.
- 5 *Het Posterproject* bestond al voor het voortgezet onderwijs en is nu ook uitgewerkt voor het basisonderwijs door het Schooladviescentrum in Utrecht en Het Projectbureau in Rotterdam
- 6 Voor meer informatie: Stichting Pharos, tel. 030: 234 98 00.
- 7 *Naar school in Nederland* is verkrijgbaar in het Arabisch, Chinees, Frans, Portugees, Spaans, Turks en Vietnamees en is te bestellen bij de SDU, Postbus 20014, 2500 EA Den Haag, tel. 070: 378 98 80.

Coenen, M. & A. Vermeer, *Nederlandse woordenschat allochtone kinderen*. Zwijsen, Tilburg, 1988.

Coenen, M. e.a., *Woordenlijst voor 12- 15-jarigen*. Het Projectbureau, Rotterdam, 1992.

Damhuis, R. e.a., *Woordenlijst 4- tot 6-jarigen. Een streeflijst voor kleuters*. Projectbureau OVB, Rotterdam, 1992.

Kohnstamm, G. e.a., *Nieuwe Streeflijst woordenschat voor 6-jarigen. Gebaseerd op onderzoek in Nederland en België*. Swets & Zeitlinger, Lisse, 1981.

Litjens, P., *Het Meta-instrument. Instrument om een taalbeleid op een school te evalueren en te ontwikkelen*. Meertaligheid en taalbeleid 2. SLO, Enschede, 1993.

Roorda, J. e.a., *Instrument taalbeleid voortgezet onderwijs*. KPC, Den Bosch, 1995.

Schrooten, W. & A. Vermeer, *Woorden in het basisonderwijs. 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen*. Tilburg University Press, Tilburg, 1994.

Teunissen, F. e.a. *Taalbeleid concreet. Nederlands als tweede taal en onderwijs in allochtone talen op multi-etnische scholen*. KPC Groep, Den Bosch, 1997.

Verhallen, M. & S. Verhallen, *Woorden leren, woorden onderwijzen. Handreiking voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs*. CPS, Hoevelaken, 1994.